

2005

۵۹۹

۱

۲۱۶

لوسن تا

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

سیحانی‌نیا، محمد، ۱۳۴۱ -

اخلاق و فرهنگ اقتصاد مقاومتی / محمد سیحانی‌نیا. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۸.
۲۱۶ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۲۶۷۳) (اقتصاد؛ ۳۱. علم اقتصاد؛ ۷)

ISBN 978-964-09-2006-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۲۱۱] - ۲۱۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. اقتصاد - جنبه‌های اخلاقی. ۲. اسلام و اقتصاد. ۳. سیاست اقتصادی -

جنبه‌های مدیریتی - اسلام. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب.
ب. عنوان.

۶۴۰

الف ۳ ص ۱۴۸ TX

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۶۳۴۰۰۷

۳۹۸

■ موضوع: علم اقتصاد: ۷ (اقتصاد: ۳۱)

■ گروه مخاطب: - تخصصی (پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۶۷۳

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۲۱۳

اخلاق و فرهنگ اقتصاد مقاومتی

محمد سبحانی نیا

پیشگام
۱۳۹۸

اخلاق و فرهنگ اقتصاد مقاومتی

• نویسنده: محمد سبحانی نیا
• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
• انتشاراتی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
• نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۸ • شمارگان: ۵۰۰ • بها: ۳۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک این اثر به مؤسسه بوستان کتاب است

Printed in the Islamic Republic of Iran

❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاییه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۰۲۷۷ ۲۱۵۵-۶، ۰۲۷۷ ۲۱۵۴-۳، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۲۶
❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاران ۱۷۰ ناشر)
❖ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، ۰۲۱ ۶۶۹۹۸۷۸-۲، تلفن: ۶۶۹۹۸۷۸
❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه ارسا، ۰۵۱ ۳۲۲۳۳۶۷۲-۳، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه چان، ۰۲۱ ۳۷۰۰۳۷۲-۴، تلفن: ۳۷۰۰۳۷۲
❖ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نیش خیابان، ۰۲۷۷ ۳۷۴۳۱-۵، تلفن: ۳۷۴۳۱
اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۰۲۷۷ ۲۱۵۵ و یا ۱۰۰۰ سال است به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.ir

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه دار • ویراستار: محدثه حقیقی
- اصلاحات حروف نگاری و صفحه آرا: حسین محمدی
- نمونه خوانی: مهدی سهرابی • کنترل فنی صفحه آرای: سیدرضا موسوی منش
- مدیر گروه هنری: مسعود نجابی • طراح جلد: محمود هدایی
- اداره آماده سازی: حمیدرضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی
- رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
----	-------

کلیات

۱۷	تعریف اقتصاد مقاومتی
۱۸	تفاوت اقتصاد مقاومتی و ریاضت اقتصادی
۲۰	انواع اقتصاد مقاومتی
۲۱	اقتصاد مقاومتی در قرآن
۲۳	اقتصاد مقاومتی در روایات
۲۵	اخلاق اقتصادی
۲۶	نقش اخلاق اقتصادی

ساده‌زیستی

۲۸	معنای ساده‌زیستی
۳۰	جایگاه ساده‌زیستی در اسلام
۳۱	ساده‌زیستی در سیره پیامبران
۳۱	امام علی (ع) و ساده‌زیستی
۳۳	حضرت زهرا (س) و ساده‌زیستی
۳۳	امام زمان (ع) و ساده‌زیستی
۳۴	ساده‌زیستی و مقتضیات زمان
۳۴	اعتراض زاهدان صوفی‌مسلک به امام صادق (ع)
۳۶	فلسفه ساده‌زیستی
۳۶	۱. همدردی با محرومان

۲. ایثار ۳۷
- گستره ساده‌زیستی ۳۷
۱. آسان‌زیستن ۳۷
۲. کم‌هزینه‌بودن ۳۸
۳. بدون تجملات و زرق‌وبرق بودن ۳۹
۴. بی‌تکلف‌بودن ۳۹
۵. دانا‌نستن به دنیا ۴۰
۶. قناعت و کفاف ۴۱
- ساده‌زیستی در عصر تکنولوژی ۴۱
- ساده‌زیستی و فقر ۴۲
- ضرورت ساده‌زیستی رهبران جامعه ۴۳
- زمینه‌های ساده‌زیستی ۴۵
۱. ساده‌زیستی مسلمانان جامعه ۴۵
۲. دنیاشناسی ۴۶
۳. خودشناسی ۴۶
۴. فرهنگ‌سازی ۴۷
- آثار ساده‌زیستی ۴۷
۱. آسودگی ۴۷
۲. موفقیت در زندگی ۴۸
۳. سرمایه‌گذاری ۴۹
۴. قدرت ۴۹
۵. آزادگی ۵۱
- تجمل‌گرایی و پیامدهای آن ۵۳
۱. گسترش فساد ۵۳
۲. سقوط و نابودی ۵۴
۳. انحطاط اخلاقی ۵۵
۴. اسراف ۵۶
۵. کم‌رنگ‌شدن ارزش‌ها و سنت‌ها ۵۷
- مدیریت مصرف ۵۹
۱. پیروی از مد روز در مصرف تمامی کالاها ۶۰
۲. تشویق مردم به تازه‌جویی ۶۰

۶۱	۳. زود کهنه و مندرس شدن کالا
۶۲	مفهوم‌شناسی مصرف
۶۳	ضرورت بهینه‌سازی مصرف
۶۵	چگونگی مصرف در اسلام
۶۹	شرایط مصرف در اسلام
۷۱	زمینه‌های مصرف‌گرایی
۷۲	۱. فعالیت شرکت‌های جهانی
۷۲	۲. عدم آینده‌نگری
۷۲	۳. فقه فرهنگی
۷۳	الف) حسم و هم‌چشمی
۷۳	ب) تلقی نادرست
۷۴	ج) رفاه‌زدگی
۷۴	د) الگوبری از رسانه‌ها
۷۵	ه) مد و مدگرایی
۷۵	اصول مصرفی اسلام
۷۶	اصل یکم: پرهیز از اسراف
۷۶	مصادیق اسراف
۷۶	الف) استفاده نامناسب از اموال شخصی
۷۸	ب) استفاده نامناسب از زمان و عمر
۷۹	ج) استفاده نامناسب از امکانات اجتماعی
۷۹	علل پیدایش اسراف
۸۰	معیار اسراف
۸۱	زیان‌های اسراف و مصرف‌گرایی
۸۱	الف) زیان‌های فردی
۸۴	ب) زیان‌های اجتماعی اسراف
۸۷	اصل دوم: صرفه‌جویی
۹۰	اصل سوم: قناعت‌محوری

تدبیر در معیشت

۹۴	معناشناسی تدبیر
----	-----------------

تدبیر و تقدیر.....	۹۵
ضرورت تدبیر در زندگی.....	۹۷
اهمیت تدبیر در اسلام.....	۹۹
فواید تدبیر در زندگی.....	۱۰۳
۱. پیش‌گیری از اشتباه و لغزش.....	۱۰۳
۲. فقرزدایی و بی‌نیازی.....	۱۰۴
۳. موفقیت.....	۱۰۵
۴. رویارویی با تهدیدات.....	۱۰۶
۵. اطمینان و آرامش درونی.....	۱۰۷
۶. بصیرت‌اندازی.....	۱۰۸
۷. پایداری زندگی.....	۱۰۸
۸. استفاده هوشمندانه از امکانات.....	۱۰۸
۹. جلوگیری از اشتباه و لغزش.....	۱۰۸
۱۰. بقا و پایداری دولت‌ها.....	۱۰۹
سوء تدبیر.....	۱۰۹
لوازم تدبیر.....	۱۱۱
۱. اعتقاد به امکان حل مشکل.....	۱۱۱
۲. استفاده از تجربه‌های گذشته.....	۱۱۲
۳. تفکر.....	۱۱۲
۴. آینده‌نگری.....	۱۱۳
۵. مشورت.....	۱۱۵
۶. اولویت‌گذاری و طبقه‌بندی هزینه‌ها.....	۱۱۵
نشانه‌های تدبیر در زندگی.....	۱۱۶
۱. نظم و انضباط.....	۱۱۶
۲. سرمایه‌گذاری.....	۱۱۷
۳. کنترل نظارت بر مصرف.....	۱۱۸
۴. موازنه دخل و خرج.....	۱۱۹
آسیب‌شناسی تدبیر.....	۱۱۹
۱. خروج از اعتدال.....	۱۲۰
۲. به‌فعلیت‌نرساندن برنامه‌ریزی‌ها.....	۱۲۱

فهرست مطالب

۱۲۱	 ۳. غرور بی جا
۱۲۲	 ۴. شتاب زدگی
۱۲۳	 ۵. تسويف
۱۲۵	 ۶. خودرأیی
۱۲۵	 تدبیر پیشوایان
۱۲۶	 ۱. تدبیر فرهنگی
۱۲۶	 ۲. تدبیر سیاسی
۱۲۶	 ۳. تدبیر اقتصادی
۱۲۷	 ۴. تدبیر نظامی
۱۲۷	 الف) تدبیر پیامبر در جنگ احد
۱۲۸	 ب) تدبیر پیامبر در جنگ احزاب
۱۲۹	 ج) تدبیر پیامبر برای هجرت
۱۳۰	 د) تدبیر پیامبر در رفع اختلافات

قناعت

۱۳۴	 معنای قناعت
۱۳۵	 ارزش قناعت
۱۳۷	 ضرورت قناعت
۱۳۸	 خاستگاه قناعت
۱۳۸	 ۱. عقل و دانایی
۱۳۹	 ۲. عفت نفس
۱۳۹	 ۳. فراوانی یاد مرگ و آخرت
۱۳۹	 ۴. الگوگیری از رهبران شایسته
۱۴۰	 ۵. توکل و رضا
۱۴۱	 ۶. نگاه کردن به زندگی فقرا
۱۴۱	 ۷. بهادادن به قناعت
۱۴۲	 ۸. مبارزه با حرص
۱۴۳	 فرق حرص با طمع
۱۴۶	 راهکارهای مقابله با افزون طلبی
۱۴۶	 ۱. درمان علمی

۱۴۷	۲. درمان عملی
۱۴۷	۱. هنجار سازی
۱۴۸	۲. نظارت
۱۴۸	۳. حذف ربا
۱۴۹	آثار قناعت
۱۴۹	۱. عزت و سربلندی
۱۵۰	۲. بی‌نیازی واقعی
۱۵۲	۳. آسایش خاطر و آرامش روان
۱۵۳	۴. حریت و آزادی
۱۵۵	۵. حفظ دین
۱۵۶	۶. اصلاح نفس
۱۵۶	۷. توانایی بر اتمام مال
۱۵۷	۸. رضایت از زندگی
۱۵۸	۹. فرصت‌دهی برای خدمت

تقویت فرهنگ کار و تولید

۱۶۳	مفهوم کار و اشتغال
۱۶۵	تعریف فرهنگ کار
۱۶۵	فرهنگ کار از دیدگاه اسلامی
۱۶۵	جایگاه کار در اسلام
۱۶۷	آثار کار و تلاش
۱۶۷	۱. مالکیت
۱۶۷	۲. سعادت
۱۶۷	۳. دورماندن از لعن خدا
۱۶۸	۴. دورماندن از گناه
۱۶۹	۵. بی‌نیازی
۱۷۱	۶. بهداشت روان
۱۷۳	۷. پاداش اخروی
۱۷۵	۸. آبادانی
۱۷۶	۹. مقابله با ناهنجاری‌های اجتماعی

۱۷۸	۱۰. جلب رحمت الهی.....
۱۷۹	۱۱. خرسندی پیامبر.....
۱۷۹	۱۲. سلامت جسم.....
۱۸۰	۱۳. آرامش روحی.....
۱۸۰	۱۴. افزایش توان اقتصادی جامعه.....
۱۸۱	۱۵. حفظ و یاری دین فرد.....
۱۸۱	حلاق و آداب کار از دیدگاه اسلام.....
۱۸۲	الف) نیت خالص.....
۱۸۲	ب) ده اندیشی.....
۱۸۳	ج) سحر خیزی.....
۱۸۴	د) تلاش در روز.....
۱۸۵	ه) محکم کاری و دقت.....
۱۸۶	و) رعایت تعادل.....
۱۸۷	ز) وجدان کاری.....
۱۸۸	تفاوت وجدان کاری در فرهنگ سرمایه داری غرب و فرهنگ اسلامی.....
۱۹۰	عوامل مؤثر در تقویت وجدان کاری.....
۱۹۰	۱. راهکارهای شناختی.....
۱۹۱	الف) انسان شناسی.....
۱۹۱	ب) معادباوری.....
۱۹۴	ج) نگاه ارزشی به کار.....
۱۹۴	د) توجه دادن به حرمت رشوه.....
۱۹۵	ه) توجه دادن به حرمت اسراف و تبذیر.....
۱۹۶	و) خودکنترلی یا تقوا.....
۱۹۸	۲. راهکارهای گرایشی.....
۱۹۹	الف) ایجاد حس مسئولیت پذیری در برابر وظایف خود.....
۱۹۹	ب) ایجاد حس قانون گرایی.....
۱۹۹	ج) ایجاد پایبندی به تعهدات سازمانی.....
۲۰۱	۳. راهکارهای رفتاری.....
۲۰۱	الف) تشویق و تنبیه مناسب.....
۲۰۳	ب) تأمین نیازهای مادی کارکنان.....

- ج) مشارکت دادن کارکنان..... ۲۰۴
- د) رعایت عدالت و برابری..... ۲۰۶
- ه) نظارت و بازرسی..... ۲۰۸
- تضعیف وجدان کاری..... ۲۰۸

- کتاب نامه..... ۲۱۱
- مقالات..... ۲۱۶

مقدمه

در چند سال گذشته با شدت یافتن تحریم‌های یک‌جانبه غرب علیه جمهوری اسلامی ایران، واژه جدید «اقتصاد مقاومتی» به ادبیات اقتصادی کشور اضافه شده و به فراخور حال و روز اقتصاد کشورمان مورد بحث قرار گرفته است. این واژه را نخستین بار رهبر معظم انقلاب در شهریور سال ۱۳۸۹ در دیدار با کارآفرینان مطرح کرد و سپس به مفهوم رایج مباحث اقتصاد سیاسی تبدیل شد.

در سال‌های اخیر، رهبر معظم انقلاب در سخنان خود، بارها بر مسئله «جنگ اقتصادی» تأکید و راهکارهای مقابله با آن را گوشزد کرده‌اند و حتی در نام‌گذاری‌هایشان برای سال‌ها نیز، این موضوع را مد نظر قرار داده‌اند؛ سال ۱۳۹۵ را سال اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل و سال ۱۳۹۶ را سال اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال نامیده‌اند و این، نشان‌دهنده اهمیت موضوع در موقعیت کنونی جامعه است. اقتصاد مقاومتی به معنای اقتصاد تدافعی یا ریاضتی نیست بلکه در حقیقت نوعی اقتصاد و برنامه‌ریزی تعاملی مبتنی بر راهبرد استفاده از تهدید به عنوان یک فرصت است. این تفکر اقتصادی بر آن است که جلوگیری از به‌هدر رفتن منافع و افزایش بهره‌وری را، به عنوان ابزارهای اقتصاد مقاومتی وارد ادبیات اقتصادی نماید. اقتصاد مقاومتی پایه‌های استوار خود را بر روی دو عنصر جدایی‌ناپذیر اقتصادی، یعنی «تولید ملی» و «مصرف ملی» بنیان نهاده است.

بدون شک، تحقق اقتصاد مقاومتی الزاماتی دارد. در این راستا تغییر سبک زندگی، الگوی مصرف و اخلاق اقتصادی، بیش از عناصر دیگر حائز اهمیت است، زیرا بسیاری از صاحب نظران و اقتصاددانان معتقدند بنای اقتصاد مقاومتی از دل رفتارهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مردم بیرون می آید، بنابراین میان اجرای اقتصاد مقاومتی در کشور و نحوه و سبک زندگی و اخلاق اقتصادی و الگوی ذهنی و رفتاری جامعه، رابطه مستقیم و مثبتی وجود دارد. ریشه اصلاح مسائل اقتصادی در اصلاح فرهنگ اقتصادی، سبک زندگی مردم، الگوی مصرف و توسعه فرهنگ کار و تلاش و تولید ملی است.

مردم در بسیاری از سیاست‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نقشی عمده و در برخی از سیاست‌ها، اصلی‌ترین نقش را در اجرا و شکست آن بر عهده دارند. بدون هدایت مردم برای رسیدن به اهداف سیاست تحقق عزم ملی و اقتصاد مقاومتی، راهکارهای سیاستی و حمایتی دولت محکوم به شکست خواهد بود و به‌جز هزینه‌های بسیار برای دولت، ثمرهای نخواهد داشت. هر تحول و اقدام ملی در صورت مردمی‌شدن توانایی موفقیت و ماندگاری دارد. به تعبیر رهبر معظم انقلاب: «مسئله اصلی ما، مسئله مردم است».

نقطه شروع اقتصاد مقاومتی، اصلاح الگوی مصرف و اخلاق اقتصادی است. اخلاق اقتصادی، زمینه‌ساز گسترش و بهینه‌سازی فعالیت‌های تولیدی و در نتیجه اقتصاد مقاومتی است و از سوی دیگر، ضمن جهت‌دهی به فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها، موجب سالم‌سازی آن‌ها می‌شود. این امر در خانواده‌ها تحقق می‌یابد.

خانواده‌های ایرانی صرفاً تماشاچی فعالیت‌ها، تصمیمات و سیاست‌گذاری‌های دولتمردان خود نیستند، بلکه آنان خود به طور مستقیم در زمین مجاهدت و کوشش حاضر بوده و حرکت جهادی و هوشمندانه آنان است که تحقق هرچه سریع‌تر و بهتر اقتصاد مقاومتی

را در کشور عزیز اسلامی مان رقم می‌زند.
زن با توجه به جایگاهش در خانواده به عنوان مادر و فردی که در انتقال ارزش‌های اخلاقی به نسل بعد، نقش بسزایی دارد، می‌تواند در اصلاح الگوی مصرف نیز مؤثر واقع شود.

اقتصاد مقاومتی باید از خانه و خانواده آغاز شود و تا سطح کلان کشور، برسد. در خانواده می‌توان ابعاد اقتصاد مقاومتی مانند تولید داخلی، صرفه‌جویی، مدیریت مصرف و... را محقق کرد. بانوی خانواده با استفاده از جایگاه احساسی و عاطفی ویژه خویش، قادر است بر الگوی مصرف و نظام اقتصادی خانواده تأثیر مستقیم بگذارد. فرزندان نیز، در مدیریت اقتصادی خانواده جایگاهی بس مهم دارند. تعامل مناسب و روحیه همکاری بین اعضای خانواده از یک‌سو و اولویت‌بندی نیازهای اقتصادی از سوی دیگر، موجب تقویت و سلامت اقتصاد خانواده خواهد شد. لازمه تحقق اقتصاد مقاومتی رعایت اخلاق اقتصادی از سوی مردم است. از این‌رو در گام نخست، آموزش‌های کاربردی برای ارتقای سطح عمومی دانش اقتصادی اعضای خانواده ضروری به نظر می‌رسد. نوشتار پیش‌رو، کوشیده است از این منظر به مقوله اقتصاد مقاومتی بنگرد و به موضوعاتی چون: ساده‌زیستی، مدیریت مصرف، تدبیر در معیشت، قناعت و تقویت فرهنگ کار و وجدان کاری که ترسیم‌کننده ویژگی‌های اخلاق اقتصادی در اسلام است، بپردازد. به امید آن که اقتصاد مقاومتی به یک گفتمان عمومی و فراگیر در جامعه تبدیل گردد و هر کس نقش خود را در نبرد اقتصادی با دشمن به‌خوبی ادا نماید. در این فرصت، از تمامی کسانی که در به ثمر رسیدن این کتاب بنده را راهنمایی و کمک کردند، خاصه از دست‌اندرکاران فهیم و کاردان مؤسسه بوستان کتاب برای آماده‌سازی و چاپ تلاش وافر نمودند، سپاس‌گزارم. و ما توفیقی آلا باللّٰه.

محمد سبحانی‌نیا

عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان